

سرشناسه:	فقیهی، سید مهدی، ۱۳۵۷ -
عنوان:	شکوه کارآمدی فقه سیاسی: در آمدی بر مؤلفه‌های کارآمدی فقه سیاسی در حل معضلات نوظهور اجتماعی / سید مهدی فقیهی.
مشخصات نشر:	انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۹۱
مشخصات ناشر:	۲۴۶ ص، ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س. م.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۱۷۲-۱
وضعیت فهرست‌نویسی:	بی‌بی‌بی
یادداشت:	کتابنامه: س. م. س. چندین به صورت زیر نویس.
عنوان دیگر:	در آمدی بر مؤلفه‌های کارآمدی فقه سیاسی در حل معضلات نوظهور اجتماعی
موضوع:	علوم سیاسی (ع)
موضوع:	اسلام و سیاست
موضوع:	اسلام و دولت
شناسه افزوده:	انتشارات زمزم هدایت
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۱ ف ۷ ع ۸ / ۱۹۸ / ۱۶ BP
رده‌بندی دبویی:	۲۹۷ / ۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی:	۲۸۸۹۱۳۸

نکوه کارآمدی فقه سیاسی

(درآمدی بر مؤلفه‌های کارآمدی فقه سیاسی در حل معضلات نوظهور اجتماعی)

سیاسی فقیه‌ی

زیاد
زاهدی
مستوفی

www.ketab.ir

سید مهدی
زاهدی

شکوه کارآمدی فقه سیاسی

(برآمدی بر مؤلفه‌های کارآمدی فقه سیاسی در حل معضلات نوظهور اجتماعی)

نویسنده: سید مهدی فقهی • ویراستار: قدرت‌الله فرقانی
• ناظر علمی: سید علی رضا ادیانی • صفحه‌آرا:
حمزه زاهدی • ناشر: زمزم هدایت • چاپ: سپهر
• نوبت چاپ: اول • تاریخ چاپ: تابستان ۱۳۹۱
• شمارگان: ۲۰۰۰ • قیمت: ۵۸۰۰ تومان
شابک: ۱ - ۱۷۳ - ۲۴۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸

آدرس ناشر: قه‌خیابان نورشهر، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۳۰۷۳۵-۷۷۳-۰۰۲۵۱، هم‌راه: ۰۹۱۲۲۵۳۲۸۸۷

فهرست مطالب

سخن نخست ۹

مقدمه ۱۱

فصل اول: مفاهیم و کلیات

۱. فقه در لغت ۱۳

۲. فقه در فرهنگ قرآنی ۱۵

۳. فقه در اصطلاح ۱۷

۴. فقه سیاسی ۱۸

۵. تمایزات فقه سیاسی از سایر ابواب فقه ۲۲

۶. کارآمدی ۲۴

۷. مشروعیت ۲۶

۳. نظریه‌های عمده در باب کارآمدی ۲۹

۹. ملاک کارآمدی در فقه سیاسی اسلام (حیات طیبه) ۳۳

فصل دوم: سیر تحول و تطور فقه سیاسی

ادوار تاریخی دولت دینی در فقه سیاسی شیعه ۳۹

۱. عصر تشریح و حضور معصومین علیهم‌السلام ۴۰

۲. عصر اجتهاد و گسترش دیدگاهها ۴۸

۳. عصر اعتلا و پایداری فقه سیاسی (عصر صفوی) ۵۱

۴. عصر رکود (انشعاب فقه و پیدایش اخباری گری) ۵۸
 ۵. عصر بازسازی و هویت‌یابی ۶۴
 ۶. عصر شکوفایی فقه سیاسی و نظریه ولایت فقیه (عصر امام خمینی) ۶۷

فصل سوم: اجتهاد و فقه سیاسی

- اجتهاد در لغت و اصطلاح ۸۳
 اجتهاد، رخدادهای و مسائل مستحدثه ۸۹
 اجتهاد جواهری و حل مسائل جامعه ۹۴
 اجتهاد در مکتب اخباری گری ۹۹
 اجتهاد پویا و مرن ۱۰۲
 تفاوت اجتهاد با نظریه تعدد قرائتها ۱۰۶
 جایگاه اجتهاد در اسلام ۱۰۹
 اجتهاد و معضلات اجتماع، سیاسی ۱۱۲
 ۱. مفتوح بودن باب اجتهاد ۱۱۲
 ۲. ضرورت تبیین مسایل از سوی مجتهدین ۱۱۴
 ۳. بالندگی و عدم انسداد فقه در حل معضلات ۱۱۸
 ۴. سیر تکاملی فقه با تبیین اصول از سوی ائمه اطهر و تبعی از سوی فقیه ۱۲۵
 ۵. ملاکات احکام و حل معضلات ۱۲۸

فصل چهارم: زمان و مکان در فقه سیاسی

- چیستی زمان و مکان ۱۳۴
 زمان و مکان در گذار تاریخی فقه ۱۳۹
 ۱. زمان و مکان در اندیشه امام خمینی ۱۴۱
 ۲. قلمرو زمان و مکان در فقه سیاسی معاصر ۱۴۲
 رهیافت‌ها درباره نقش زمان و مکان در فقه سیاسی ۱۴۳
 ۱. تحول حکم با تحول زمان و مکان (اصالت زمان و مکان و انفعال فقه) ۱۴۳
 ۲. ثبات حکم با تحول زمان و مکان (اصالت فقه به رغم تطور زمان و مکان) ۱۴۴
 ۳. ثبات مبانی، اصول، ضروریات فقه و تطور نسبی مسایل فقهی به تبع زمان و مکان ۱۴۶
 تأمل در فقه جواهری ۱۴۹

فصل پنجم: عقل و فقه سیاسی

۱۵۴	عقل در لغت و قرآن کریم
۱۵۵	مفهوم عقل
۱۶۰	نقش عقل در فقه
۱۶۰	۱. کارکرد استقلالی
۱۷۱	۲. کارکرد آلی عقل در حوزه فقه و احکام
۱۷۹	عقل، منبع استنباط احکام
۱۷۹	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل ششم: مصلحت و فقه سیاسی

۱۸۱	مفهوم مصلحتی
۱۸۱	۱. مصلحت در لغت و اصطلاح
۱۸۳	۲. مصلحت در اندیشه سیاسی غرب
۱۸۷	۳. مصلحت در اصطلاح متفکران اسلامی
۱۹۰	۴. پیشینه مصلحت در فقه
۱۹۴	۵. خاستگاه‌های عقلی و فقهی مصلحت
۱۹۶	انواع مصلحت
۱۹۶	۱. مصالح واقعی
۱۹۶	۲. مصالح حکومتی
۱۹۸	۴. رابطه میان مصلحت‌اندیشی و تکلیف‌محوری
۲۰۲	مصلحت در سیره معصومین <small>علیهم‌السلام</small>
۲۰۳	۱. سیره پیامبر اکرم <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small>
۲۰۴	۲. مصلحت و سیره امامان معصوم <small>علیهم‌السلام</small>
۲۰۸	مصلحت پایه جعل و تشریح احکام شرعی
۲۱۵	مصلحت و فقه شیعه
۲۱۵	۱. مصالح پنجگانه (حفظ دین، نفس، عقل، نسل و مال)
۲۱۶	۲. قاعده اهم و مهم
۲۱۸	نمونه‌هایی از احکام حکومتی و مصلحتی در کلام فقها
۲۲۰	مصلحت و فقه اهل سنت

- ۲۲۰.....
- ۲۲۱..... ۱. تعریف مصالح مرسله
- ۲۲۱..... ۲. اقوال در حجیت مصالح مرسله
- ۲۲۷..... ۳. بررسی أدله موافقان
- ۲۳۰..... مصلحت و احکام حکومتی
- ۲۳۸..... ضوابط و معیارهای مصلحت در صدور احکام حکومتی
- ۲۴۱..... جمع بندی و نتیجه گیری
- فهرست منابع

www.ketab.ir

سخن نخست

فقه سیاسی، پس از انقلاب اسلامی وارد عرصه اجرائی و عملیاتی شد و در این مرحله همواره با پرسشهای نوین و چالشهای بسیار مواجه شده است. از طرفی بحث از کارآمدی فقه در چند دهه اخیر با واکنشها و کشمکشهای جدی ای روبرو بوده است. نوشتار حاضر در پی روشن کردن و تبیین این پرسش اساسی است که آیا فقه سیاسی شیعه کارآمدی و توانایی لازم برای حل معضلات اجتماعی و نوظهور سیاسی، در عصر حاضر را دارد؟ در پاسخ به پرسش مزبور این فرضیه را مطرح می‌کند که فقه شیعه با توجه به ویژگی‌ها و ظرفیتهایی که از آن برخوردار است، توانایی و کارایی لازم در حل معضلات نوظهور اجتماعی و سیاسی در عصر حاضر را داراست. این پویایی نظام فکری به برکت بسترهایی است که برای حضور و جولان اندیشه‌های نو و جدید در درون منظومه فقه سیاسی شیعه وجود دارد. در این پژوهش، برای ارزیابی فرضیه، فصل‌هایی را طرح نموده‌ایم.

در فصل نخست با مرور مفاهیم و کلیات به مفهوم فقه سیاسی و کارآمدی و مفاهیم عمده سیاسی دیگر اشاره کرده‌ایم. در فصل دوم، بحث از سازوکارهای

تاریخی تحول در فقه سیاسی را در نگاهی کلی مرور و ادوار فقه شیعه را در شش دوره طرح نموده‌ایم. در بخش دوم سیر تاریخی اجتهاد و جایگاه آن و نقش اجتهاد پویا و تحول‌گرا با حفظ اصول ثابت در حل معضلات اجتماعی و سیاسی و... را بحث کرده‌ایم. در فصل دوم این بخش، به بحث عنصر زمان و مکان، کیفیت تأثیر مقتضیات زمان و مکان در اجتهاد، ولایت فقیه و حکم حکومتی پرداختیم. در فصل سوم، به بررسی معانی عقل، گونه‌های عقل، سیر تاریخی دلیل عقلی، حسن و قبح عقلی، ملازمه میان حکم شرع و کاربرد قاعده ملازمه اشاره کردیم. در فصل چهارم، به تبیین عنصر مصلحت و کاربردهای مصلحت در توانائی فقه شیعه و حل معضلات جامعه پرداخته و در آخر نتیجه‌گیری و ثمرات آن در اداره جامعه و حل معضلات آن را ذکر نمودیم.

در پایان معتقدیم که پیروزی انقلاب اسلامی و برپائی نظام مقدس جمهوری اسلامی و اصل مترقی ولایت فقیه آغاز حرکت فقه برپایه سوی کشف توانایی‌ها و کارآمدی علمی و عملی فقه است که نیازمند نظریه‌پردازی و پژوهش‌های عمیق و بیشمار در فقه سیاسی است. و توفیق آن از خداوند خواستاریم.

امید است کتاب حاضر گامی مفید در تبیین بحث توانمندی و کارآمدی فقه سیاسی باشد و اساتید و دانشوران گرامی با تذکرات خود بر غنای مباحث بیفزایند و نیز کاستی‌های آن را متذکر گردند. در پایان از راهنمایی‌های حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد نوروزی و حجت‌الاسلام دکتر محسن قمی و والد ارجمندم تشکر و قدردانی می‌نمایم.

و من الله التوفیق

سید مهدی فقیهی واعظی

مقدمه

فقه سیاسی شیعه، که زمینه‌ساز و تعیین کننده روش اداره نهاد‌های سیاسی در جامعه اسلامی است به بسوی کمال معنایی و اهداف غایی آن، در ساختار نظام سیاسی و اجتماعی و چگونگی رفتار کارکنان و شهروندان تأثیر گذار است. نظام‌های سیاسی بشری، بیش تر با هدف تأمین نیازهای مادی شهروندان خود پایه گذاری شده است. هدفی که اغلب با تغییر خواست‌ها و نیازهای جدید، دچار تغییر و تحول می شود. در مقابل فقه سیاسی اسلام از سوی مناسب با نیازهای متغیر و از سوی دیگر با توجه به نیازهای فطری و وحیانی طراحی شده و از این رو، اصولی ثابت و متغیر را مورد توجه قرار داده است. افزون بر آن، هدف فقه سیاسی را برآورده ساختن نیازهای مادی و معنوی بشر بصورت توأم و در قالب مؤلفه‌های زیربنایی اصول فقه و عناصری کارآمد می دانند که در پاسخ گویی و حل معضلات جامعه در همه اعصار از قوت و توانایی لازم برخوردار است.

اسلام به عنوان آخرین دین آسمانی و کامل ترین پیام وحی، داعیه دار توانایی و کارآمدی لازم برای اداره جامعه انسانی است و برای نیل به آن، معارف اسلامی را در اختیار بشر قرار داده است و ضروری است در این راستا، مؤلفه‌های کارآمدی در حوزه فقه سیاسی را مورد پژوهش و مذاقه قرار دهیم. بر این اساس

در کتاب حاضر، عنصر اجتهاد و نقش کار ویژه زمان و مکان در اجتهاد و توجه به عناصری مثل عقلانیت و کاربست مصلحت در فقه مورد عنایت ماست.

شایان ذکر است که تعالیم قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام و به ویژه سیره حکومتی امیر مؤمنان علیه السلام مشحون از آموزه‌هایی است که راهنمای مادر بررسی کارآمدی فقه سیاسی است. علاوه بر آن هر چند آثار کلی و عامی در زمینه کارآمدی فقه به رشته تحریر در آمده است، اما کار پژوهشی مستقلی در این خصوص صورت نگرفته است. از طرفی با توجه به اینکه عنوان کارآمدی بیشتر در دانش‌های اقتصاد و مدیریت مطرح است، شاید بررسی آن با رویکرد فقه سیاسی و اندیشه سیاسی اسلام، پژوهشی ضروری و از طرفی کم سابقه باشد.

در ضمن از آنجا که اسلام علت محدثه و مبقیه تشکیل نظام و فقه سیاسی اسلامی است بررسی و روشنگری در آن خصوص نیازمند پاسخ‌گویی متقن و دقیق به شبهات و معضلاتی است که برای فکری حاکمیت دینی را تهدید می‌کند و به نظر می‌رسد تحقیق در زمینه فقه سیاسی شیعه و بررسی مؤلفه‌های کارآمدی آن، گامی نیز در این جهت به شمار می‌رود. هر چند بین کارآمدی گامی در جهت تقویت فقه سیاسی و نظریه ولایت فقیه در حل معضلات فکری و عملی جامعه است که نشان می‌دهد اسلام توانایی اداره جامعه در عصر حاضر را داراست.

به عبارتی دیگر در ضرورت بحث کارآمدی فقه سیاسی می‌توان به محورهای زیر اشاره نمود:

۱. روشنگری درباره توانمندی فقه سیاسی شیعه در قبال مسایل جدید سیاسی و اجتماعی؛

۲. تبیین رمز ماندگاری و جاودانگی احکام اسلام با توجه به انعطاف و پویایی فقه شیعه در برابر مسایل متغیر اجتماعی در هر عصر، زمان و مکانی؛

۳. تبیین منابع تأثیرگذار در کارآمدی فقه شیعه با توجه به نقش اجتهاد و زمان و مکان در استنباط احکام و مصلحت و عقل در کارآمدی فقه.

سید مهدی فقیهی واعظی